

Gustave Le Bon

Psihologia mulțimilor

ediția a II-a, revizuită

Traducere, ediție îngrijită,
și studiu introductiv de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

Concepția grafică a colecției: Mădălina Pricop

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LE BON, GUSTAVE

Psihologia mulțimilor / Gustave Le Bon ; trad. de Lucian Pricop ; ed. îngrij. și stud. introd. de Lucian Pricop. - București : Cartex, 2018

ISBN 978-606-8893-14-3

I. Pricop, Lucian (trad.) (ed.) (pref.)

316.6:316.35.023.6

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- O.P. 4, C.P. 184, București

Cuprins

Care este distanța de la Psihologia mulțimilor până la Era maselor? (studiu introductiv de Lucian Pricop) / 7
Notă asupra ediției / 13

Psihologia mulțimilor / 15

Prefață / 19

Introducere. Era mulțimilor / 20

CARTEA ÎNTÂI. SUFLETUL MULȚIMILOR / 27

Capitolul I. Caracteristicile generale ale mulțimilor.

Legea psihologică a unității lor mintale / 29

Capitolul II. Sentimentele și moralitatea mulțimilor / 37

Capitolul III. Ideile, raționamentele și imaginația mulțimilor / 54

Capitolul IV. Forme religioase pe care le îmbracă toate convingerile mulțimilor / 62

CARTEA A II-A. OPINIILE ȘI CREDINȚELE MULȚIMILOR / 67

Capitolul I. Factorii îndepărtați ai credințelor și opiniilor mulțimilor / 69

Capitolul II. Factorii imediați ai opiniilor mulțimilor / 84

Capitolul III. Conducătorii mulțimilor și mijloacele lor de convingere / 95

Capitolul IV. Limitele variabilității credințelor și opiniile mulțimilor / 111

CARTEA A III-A. CLASIFICAREA ȘI DESCRIEREA CATEGORIILOR DE MULȚIMI / 121

Capitolul I. Clasificarea mulțimilor / 123

Capitolul II. Mulțimile așa-zis criminale / 127

Capitolul III. Jurații de la Curtea cu Juri / 131

Capitolul IV. Mulțimile electorale / 137

Capitolul V. Adunările parlamentare / 144

Capitolul I

CARACTERISTICILE GENERALE ALE MULȚIMILOR. LEGEA PSIHOLOGICĂ A UNITĂȚII LOR MINTALE

Ceea ce constituie o mulțime din punct de vedere psihologic. O mare aglomerare de indivizi nu este suficientă spre a forma o mulțime. Caracteristicile speciale ale mulțimilor psihologice. Orientarea fixă a ideilor și sentimentelor la indivizii care le compun și pierderea personalității acestora. Dispariția vieții cerebrale și predominarea vieții medulare. Scăderea inteligenței și transformarea completă a sentimentelor. Sentimentele transformate pot fi mai bune sau mai rele decât acelea ale indivizilor din care este compusă mulțimea. Mulțimea este la fel de ușor și eroică, și criminală.

În mod obișnuit, mulțimea reprezintă reunirea unor indivizi oarecare, indiferent de naționalitate, profesie ori sex, oricare ar fi întâmplările care îi adună laolaltă. Din punct de vedere psihologic, cuvântul mulțime capătă o cu totul altă semnificație. În anumite împrejurări, și numai în acele împrejurări, o mulțime de oameni posedă caracteristici noi, foarte diferite de acelea ale fiecărui individ care intra în componența ei.

Personalitatea conștientă dispore, sentimentele și ideile tuturor sunt orientate în aceeași direcție. Se formează un spirit colectiv, fără îndoială tranzitoriu, dar având trăsături distincte.

Colectivitatea devine atunci ceea ce eu numesc, în absența unei expresii mai potrivite, o mulțime organizată sau, dacă preferați, o mulțime psihologică. Ea formează o singură ființă și este supusă legii unității mintale a mulțimilor.

Faptul că mai mulți indivizi se află accidental împreună nu le conferă caracterul de mulțime organizată. O mie de indivizi care străbat din întâmplare aceeași piață publică, fără a avea vreun scop comun determinat, nu formează nicidecum o mulțime psihologică. Pentru ca o mulțime să dobândească caracteristicile speciale ale acesteia, este necesară influența unor excitanți, cărora va trebui să le determinăm natura.

Estomparea personalității conștiente și orientarea sentimentelor și gândurilor în același sens, prima trăsătură a mulțimii pe cale de a se organiza, nu implică neapărat prezența simultană a mai multor indivizi în același punct. La un moment dat, mii de indivizi izolați pot, sub influența unor emoții violente – un mare eveniment național, de exemplu – să dobândească trăsăturile unei mulțimi psihologice. Va fi de ajuns ca o întâmplare oarecare să-i unească și purtarea lor să îmbrace forma specifică de acte ale mulțimii. În anumite momente ale istoriei, o mână de oameni pot constitui o mulțime psihologică, pe când sute de indivizi aflați întâmplător împreună nu vor putea s-o constituie. Pe de altă parte, un întreg popor, fără a avea atributele evidente de aglomerare vizibilă, devine uneori o mulțime sub acțiunea cutărei sau cutărei influențe.

Odată formată, mulțimea psihologică dobândește caracteristici generale provizorii, dar determinabile. Acestor caracteristici generale li se adaugă caracteristici particulare, variind în funcție de elementele care compun colectivitatea și care îi pot modifica structura mintală.

Mulțimile psihologice sunt, așadar, susceptibile de o clasificare. Cercetarea acestei clasificări ne va arăta că o mulțime eterogenă, alcătuită din elemente diferite, prezintă caracteristici comune cu mulțimile omogene, compuse din elemente mai mult sau mai puțin asemănătoare (secte, caste și clase sociale), și, pe lângă acestea, are particularități care le diferențiază de acestea.

Înainte de a ne ocupa de diversele categorii de mulțimi, să examinăm mai întâi caracteristicile specifice tuturor. Vom proceda precum naturalistul, începând prin a determina caracteristicile generale ale indivizilor unei familii, pentru a stabili mai apoi caracteristicile particulare care diferențiază genurile și speciile din componența respectivei clase.

Nu este ușor de descris spiritul mulțimilor, organizarea sa variind nu numai în funcție de rasă și compoziția colectivităților, ci și după natura și intensitatea stimulilor pe care îi suportă. De altfel, aceeași dificultate se semnalează și în cazul studierii psihologiei unui individ oarecare.

În romane, indivizii sunt înfățișați ca având caractere constante, dar nu în viața reală. Doar uniformitatea mediilor dă naștere uniformității aparente a caracterelor. Am arătat în altă parte că toate structurile mintale conțin caracteristici latente care se pot revela sub influența unor schimbări bruște de mediu. Astfel, printre cei mai fervenți membri ai Convenției¹ se găseau și burghezi inofensivi care, în împrejurări obișnuite, ar fi fost doar niște notari pașnici sau magistrați virtuoși. De îndată ce „furtuna“ a trecut, ei și-au reintrat în cadrul normal. Napoleon și-a recrutat dintre ei pe cei mai docili susținători ai săi.

Neputând să înfățișăm aici toate etapele formării de mulțimi, le vom examina mai ales în faza completei lor organizări. Vom vedea astfel ceea ce pot să devină, dar nu ceea ce ele sunt întotdeauna. Doar în această fază avansată de organizare, pe fondul invariabil și dominant al rasei, se suprapun anumite caracteristici noi și speciale, care determină orientarea sentimentelor și gândurilor colectivității într-o direcție unică. Numai atunci se manifestă ceea ce am numit mai sus *legea psihologică a unității mintale a mulțimilor*.

Unele particularități psihologice ale mulțimilor sunt comune cu acelea ale indivizilor izolați; altele, dimpotrivă, nu se întâlnesc decât la colectivități. Vom studia întâi de toate caracteristicile particulare, pentru a le reliefa importanța.

Trăsătura cea mai izbitoare la o mulțime psihologică este următoarea: indiferent de indivizii care o compun, indiferent de asemănările sau deosebirile în modul lor de viață, în ocupațiile, caracterul sau inteligența lor, simplul fapt că ei s-au transformat în mulțime îi înzestrează cu un soi de suflet colectiv. Acesta îi face să simtă, să gândească și să acționeze într-un fel cu totul diferit de cel în care simțea, gândea și acționa fiecare dintre ei izolat. Anumite idei, anumite sentimente nu apar și nu se materializează în acte decât la indivizii incluși în mulțime. Mulțimea psihologică este o „ființă“ provizorie, compusă din

¹ Este vorba despre membri ai Convențiunii, adunare constituantă franceză care, în timpul Revoluției, a succedat Adunării legislative, a fondat prima Republică și a guvernat Franța de la 21 septembrie 1792 la 26 octombrie 1795. (n.t.)

Elemente eterogene, sudate pe moment, aidoma celulelor unui organism viu, care în totalitatea lor formează o ființă nouă, care au caracteristici foarte diferite de acelea pe care le posedă fiecare dintre celulele componente.

Contrar unei opinii pe care, cu mirare, o întâlnim într-o scriere a unui filosof atât de incisiv ca Herbert Spencer, în agregatul care constituie o mulțime, nu avem nicidecum o sumă și o medie, ci combinarea și crearea de noi particularități. Ca în chimie, unde anumite elemente, în prezența altora – de pildă, acizi și baze –, se combină formând o substanță nouă, înzestrată cu proprietăți diferite de acelea ale substanțelor constitutive.

Putem constata cu ușurință cât de mult diferă individul aflat în mulțime de individul izolat; dar cauzele unei asemenea deosebiri sunt la fel de lesne de descoperit. Pentru a reuși să le deslușim, trebuie să ne reamintim mai întâi de următoarea observație a psihologiei moderne: nu numai în viața organică, ci și în funcționarea inteligenței un rol preponderent îl joacă fenomenele inconștiente. Activitatea conștientă a spiritului nu reprezintă decât o mică parte în comparație cu viața sa guvernată de inconștient. Analistul cel mai subtil, observatorul cel mai penetrant nu reușește să descopere decât un foarte mic număr din mobilurile inconștiente care îl călăuzesc. Actele noastre conștiente decurg dintr-un substrat inconștient format îndeosebi din influențe ereditare. Acest substrat cuprinde nenumărate reziduuri ancestrale care constituie sufletul rasei. În spatele cauzelor mărturisite ale actelor noastre se află cauze secrete, pe care le ignorăm. Majoritatea acțiunilor noastre cotidiene sunt efectul mobilurilor ascunse, care ne scapă.

Toți indivizii aparținând unei rase se aseamănă datorită elementelor inconștiente ce compun sufletul rasei. Ei se deosebesc datorită elementelor conștiente, rod al educației și, mai ales, al eredității excepționale.

Oamenii cei mai diferiți ca nivel de inteligență au adesea instincte, pasiuni și sentimente uneori identice. În tot ceea ce ține de sentiment: religie, politică, morală, simpatii, antipatii etc., oamenii eminenți nu depășesc decât foarte rar nivelul indivizilor de rând. La nivel intelectual, între un matematician

celebru și cizmarul său poate exista un abis, dar, din punct de vedere al caracterului și al credințelor, deosebirea este adesea nulă sau neînsemnată.

Or, tocmai trăsăturile generale de caracter, guvernate de inconștient și pe care majoritatea indivizilor normali ai unei rase le posedă aproape la același nivel, sunt acelea care, în starea de mulțime, se găsesc puse în comun. Aptitudinile intelectuale ale oamenilor și, în consecință, individualitatea lor, sunt eclipsate în sufletul colectiv. Eterogenul se cufundă în omogen, dominând calitățile inconștiente.

Această punere în comun a calităților obișnuite explică de ce mulțimile nu ar putea săvârși acte care cer o inteligență ridicată. Deciziile de interes general luate de o adunare de persoane distinse, dar cu specialități diferite, nu sunt mult superioare deciziilor pe care le-ar adopta o gloată de imbecili. Ei, de fapt, pot doar să producă efectele trăsăturilor mediocre pe care le posedă toată lumea. Mulțimile acumulează nu inteligența, ci mediocritatea. Așa cum se spune adeseori, nu toți au mai mult spirit ca Voltaire¹. Cu siguranță că Voltaire are mai mult spirit decât întreaga lume, dacă prin „întreaga lume“ înțelegem mulțimea.

Dar, dacă indivizii luați ca mulțime s-ar limita la reuniunea calităților obișnuite, am vorbi de o medie, și nu, așa cum am afirmat, de crearea de caracteristici noi. În ce mod se stabilesc aceste caracteristici? Să cercetăm. Cauzele care determină apariția caracterului deosebit al maselor sunt diverse. Prima este aceea că individul inclus în mulțime capătă, doar din pricina numărului crescut de oameni din care face parte, un sentiment de putere invincibilă permițându-i să cedeze unor instincte pe care, singur, și le-ar fi reprimat. El va ceda cu atât mai bucuros cu cât mulțimea fiind anonimă și, prin urmare, iresponsabilă, sentimentul responsabilității, care îi reține întotdeauna pe indivizi, dispăre în întreg.

O a doua cauză, contagiunea mentală, intervine deopotrivă pentru a determina caracterele speciale ale mulțimilor și, totodată,

¹ Gustave Le Bon face trimitere aici la faptul că ideile lui Voltaire au influențat mentalitățile franceze și europene din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. (n.t.)

orientarea lor. Contagiunea este un fenomen ușor de constatat, dar încă neexplicat, ceea ce ne face să-l includem în fenomenele de tip hipnotic de care ne vom ocupa mai departe. Într-o mulțime, orice sentiment, orice act este contagios, într-atât de contagios încât individul își sacrifică foarte ușor interesul personal în favoarea celui colectiv. Această aptitudine este contrară naturii sale, de care omul nu este capabil decât atunci când face parte dintr-o mulțime.

O a treia cauză, care este, de altfel, cea mai importantă, determină la indivizii în stare de mulțime caracteristici deosebite, adesea total opuse celor ale individului considerat aparte. Mă refer la puterea de sugestie, a cărei contagiune, menționată mai sus, nu este, de altfel, decât un efect al ei. Pentru a înțelege acest fenomen, trebuie să reamintim unele descoperiri recente ale fiziologiei. Știm astăzi că un individ poate fi adus într-o asemenea stare încât, pierzându-și personalitatea sa conștientă, răspunde la toate sugestiile celui care l-a făcut să-și piardă personalitatea și comite acte contrare firii și obișnuințelor sale. Or, observații atente par să probeze că individul, cufundat de câțva timp într-o mulțime agitată, cade repede – ca urmare a efluviilor ce se degajează din ea, ori din cu totul alte pricini, încă necunoscute – într-o stare particulară care se apropie mult de starea de fascinație a celui hipnotizat. Activitatea creierului fiind paralizată la subiectul hipnotizat el devine sclavul tuturor activităților sale inconștiente, pe care hipnotizatorul său le dirijează după bunul lui plac. Personalitatea conștientă dispare, voința și discernământul sunt abolite. Sentimentele și gândurile sunt acum orientate în sensul determinat de hipnotizator.

Aceasta este, cu aproximație, și starea individului care aparține unei mulțimi. El nu mai este conștient de actele sale. La el, ca și la cel hipnotizat, în timp ce unele facultăți sunt distruse, altele pot fi aduse la un grad de exaltare extremă. Influența unei sugestii îl va lansa cu impetuositate spre înfăptuirea anumitor acte, impetuositate încă și mai irezistibilă în cazul mulțimilor decât la subiectul hipnotizat, căci sugestia, fiind aceeași pentru toți indivizii, se intensifică, devenind reciprocă. Unitățile unei mulțimi posedând o personalitate

destul de puternică pentru a rezista sugestiei sunt în număr atât de mic, încât curentul le va purta cu el. În cel mai bun caz, ele ar putea să încerce o diversiune, cu ajutorul unei sugestii diferite. O formulare fericită, o imagine evocată la momentul potrivit au deturnat mulțimile de la actele cele mai sângeroase.

Așadar, estomparea personalității conștiente, orientarea pe calea sugestiei și contagiunea sentimentelor și ideilor în același sens, direcționarea, pe baza sugestiei și a constrângerii, a sentimentelor și ideilor în același sens, tendința de a transpune în act ideile sugerate – iată principalele caracteristici ale individului făcând parte dintr-o mulțime. Individul nu mai este el însuși, ci un automat pe care voința sa este incapabilă să-l mai dirijeze.

Prin simplul fapt că face parte dintr-o mulțime, omul coboară mai multe trepte pe scara civilizației. Izolat, era poate un ins cultivat, în mulțime este un instinctiv, așadar un barbar. El are spontaneitatea, violența, ferocitatea, dar și entuziasmele și eroismele ființelor primitive. Se apropie de acestea și prin ușurința cu care se lasă impresionat de cuvinte, de imagini și condus la acte care îi lezează cele mai evidente interese. Individul, în stare de mulțime, este ca un fir de nisip printre alte fire de nisip aidoma lui, pe care vântul le spulberă după plac.

Așa se face că vedem jurați care dau verdicte dezaprobat de unii dintre ei, adunări parlamentare care adoptă legi și măsuri, pe care le-ar condamna în particular fiecare dintre membrii care le compun. Luați separat, membrii Convenției erau burghezi cu obiceiuri pașnice, reuniți în mulțime, ei nu au ezitat, sub influența unora dintre capi, să-i trimită la ghilotină pe indivizii vădit nevinovați și, contrar propriilor interese, au renunțat la inviolabilitate și s-au decimat între ei.

Nu numai prin actele sale diferă individul integrat maselor de Eul său normal. Mai înainte de a-și fi pierdut orice independență, ideile și sentimentele s-au transformat în asemenea măsură încât avarul devine foarte darnic, scepticul – un credul, omul cinstit – un criminal, lașul – un erou. Renunțarea la toate privilegiile, votată de nobilime într-un moment de entuziasm, în faimoasa noapte de 4 august 1789, cu siguranță că nu ar fi fost acceptată de niciunul din membrii acelei adunări, luați separat.